

Václav Blažek

INDOEVROPSKÝ ETYMON *DLOUHÝ* VE SVĚTLE SLOVANSKÝCH A TOCHARSKÝCH KONTINUANTŮ

Abstract

In the article the Indo-European etymon “long” is studied in perspective of both internal etymology and external comparisons. Newly Tocharian A lo, B lau and A lok, B lauke adv. “(a)far (off); away” with their derivatives and Gaulish leuga “(*long) mile” are included. With respect to Tocharian A lo, B lau “(a)far” and Slavic *дълъ “length”, *дъл’е “longer”, *дълити “to last, prolong”, *далъ & *dalja “distance”, *dal’e(je) “further”, the velar suffix *-g^h- with adverbial function is separated and the root proper *dleH₁- is determined. The specific form *dlong^ho-, appearing in Dardic (Khowar), Iranian, Latin, ?Celtic, Germanic, is explained with help of Osthoff’s and Stang’s laws as the acc.sg. of the u-stem *dloH₁-u-m, plus the adverbial suffix -g^h-, finally adjectivized by the thematic vowel *-o-. In the last part the semantic shift “long” → “far” and vice versa in various Indo-European and non-Indo-European languages is discussed in perspective of semantic typology. Finally the attempts of external etymologies are analyzed.

Key words

Indo-European; Slavic; Tocharian; etymology; “long”; “far”; semantic typology.

1. Data

Nejrozšířenější indoevropský výraz pro význam „dlouhý“ se v jazycích indoárijských, íránských, hetitském, řeckém, albánském, italických, ?keltských (jen v onomastickém materiálu), germánských, baltských a slovanských objevuje v následujících formacích (viz POKORNÝ 1959, 196–197; SALMONS – ADAMS, EIEC 356):

1.1 *dlH₁g^ho-

1.1.1 Véd. *dīrghá-* „dlouhý, vysoký, hluboký“; stav. *darəga-*, mlav. *darəya-* „dlouhý“, stpers. adv. *dargam* „dlouho (o čase)“, střpers. *dgl /dagr/*, manich. pahlavi *dgr & dyr* „dlouhý“, klas. pers. *dēr*, mod. pers. *dir* adj. & adv. „pozdní, pozdě“; parth. *dry /dary/*

„dlouhý“, balučí *dēr* „dlouhý, pozdní“, *zaza dārg* „pozdní“; khot. *dāra-* „dlouhý“, oset. *darǰ* id., iron *dærǰ*, digor *dærǰcæ* „délka“ = khwar. *δργγс* „dlouhý“, ormuri *drāy* „dlouhý“, pašto *lārya* „zdržení“, yidgha *lūro*, munjan adj. & adv. *lāra* „daleký, daleko“, yazghulami *ḍury* adj. & adv. „pozdní, pozdě“; yazghulami *ḍār*, khufi, rošani, bartangi, orošari, sarikoli, šughni *ḍar* „vzdálený, daleký“; šughni *ḍarg-i* „délka“ (ABAEV 1958, 344–345; ESIJ II, 350–351; EWAI I, 728–729; MORGENSTIERNE 1974, 31–32; NEVP 45; TURNER 1966, #6368).

1.1.2 Sl. **dǫlgǫ* (či **dǫlgǫ* „dlouhý“?) > stsl. *dlǫgǫ* „dlouhý“, adv. *dlǫgo*, bulh. *dǫlǫg*, mak. *dolg*, sch. *dǫg*, sln. *dǫlg*, slk. *dlhý*, č. *dlouhý*, hluž. *dothi*, dluž. *ḍtugi*, plb. *dǫudě/dudě*, kaš. *ḍtugi*, pol. *ḍtugi*, brus. *dǫūhi*, *daūhí*, ukr. *dǫvhyj*, strus. *dǫlgyi*, *dlǫgyi*, *dolgyi*, rus. *dǫlgij* „dlouhý (v prostoru i v čase)“ (ESJS 3, 135–136; ESSJ 5, 208–209). Derivát **dǫlgota* „délka“, pokračující v stsl. *dlǫgota* aj. odpovídá přesně skt. *ḍirghatā* „délka“. Na druhé straně, jiný derivát **dǫlgostǫ* s tímž významem „délka“ je tvořen stejným sufixem abstrakt jako het. *dalugašti-* id.

1.1.3 Všeobecně se soudí, že baltské formy bez *d-* v anlautu sem patří též: lit. *ilgas*, f. *ilgà*, lot. *ilǫs*, prus. *ilga* & *ilgi* adv. „dlouhý“. Ztráta očekávané iniciály **d-* mohla být způsobena chybnou resegmentací formace **en-dilga-* > **end-ilga-* (sr. ř. *ἔνδελεχής* „dlouhodobý, trvalý“) s předponou a předložkou, která se objevuje v následujících baltských kontinuantech: prus. *en* „v“, lot. *ie-*, lit. *ĩ*, v archaických textech a dialektech též *iñ*, *int* „v“. Forma *int* bývá vysvětlována jako zkřížení s předložek *añt* „na“ a **in* „v“ (FRAENKEL 1962–1965, 11, 181), ale na místě **in* je možné si představit baltský protějšek předložky/předpony **H₁nd-(o)*, doložené ve stlat. (nápis Duenos) *endo*, později *indu-/indi-* „v, na, do“, stir. *and* „v tom“, het. *anda* „do(vnitř), uvnitř, v“, hluv. *anta* „uvnitř, v“ (VAAN 2008, 189).

1.1.4 Někdy se soudí, že sem patří též lat. *indulgeō,-ēre* „být shovívavý“ (WALDE – HOFMANN 1938, 694–695) a germ. **tulgu-* „pevný“ > gót. *tulgus* „pevný“, *tulgjan* „upevnit“, stang. komp. *tylg* „spíše“, stsas. adv. *tulgo* „velmi“ (např. KROONEN 2013, 525). De Vaan (2008, 302) přesvědčivě ukázal, že jde o deriváty ie. slovesa **delǫh^h-* „být tvrdý, pevný“ → „(pevně) držet“ (LIV 113).

1.2 **dlH₁g^h-to-*

Alb. *gjatë*, arch. (Buzuku) & dial. (jtosk., Řecko, jižní Itálie) *glatë* „dlouhý“. Rozšíření sufixem *-t-* je produktivní i v dalších albánských adjektivech: *djáthtë* „pravý“ < **deks(i)to-* : adv. (n) *djath* „napravo“ < **en-deksi* (DEMIRAJ 1997, 184, 137–138).

1.3 **dleH₁g^h-iios /-istHo-*

Véd. komparativ *drāghiyas-* „delší“, superlativ *drāghišṭha-* „nejdelší“; mlav. adv. *drājīō* „déle“, *drājīštām* „nejdéle, po nejdelší dobu“; véd. *drāghimán-*, *drāghmán-* m. „délka, trvání“, střpers. *dl'c /drāz/*, pers. *dirāz* (původně komparativ), balučí *drāj*, kurd. *dirēž* „dlouhý, dlouho“ aj. (EWAI I, 728; CABOLOV 2001, 311–312). Podobně např. véd. *urú-* „široký“ : *vārīyas-* „širší“, *vārīṣṭha-* „nejširší“ (EWAI I, 227).

1.4. *dleH₁g^h-es-

Mlav. *drājō* „zděli, na dél“ < *drājah.

1.5 *H₁(e)n-delH₁g^h-

Ř. *ένδελεχής* „trvalý, dlouhodobý“, adv. *ένδελεχῶς* „trvale“ [Platón], *ένδελεχέω* „pokračuji, trvám“ [Choerilos Samios]. Paralelní formace s odpovídajícím prefixem se objevuje v toch. B *elauke* adv. „daleko, vzdáleně“ : *lauke* „daleko“ (viz §1.9.2.), sr. obdobně tvořené B *emparkre*, A *apärkär* adv. „dlouho, plně, podrobně“ oproti B *pärkare*, A *pärkär* „dlouhý“ (HILMARSSON 1991, 170–171).

1.6 *dolH₁ig^ho-

Ř. *δολιχός* adj. „dlouhý“ (v prostoru i čase) [Ilias 4, 533; Odysseia 23, 243; 11, 172] (HOMER), „dlouho“ adv. [Ilias 10, 52]; jako první složka osobních jmen už v mykénských jménech z Knóssu: *do-ri-ka-no* /*Dolik^hanōr*/, *do-ri-ka-o* /*Dolikhāōn*/ (AURA JORRO 1985, 190), vedle *δολιχος* „dlouhý běh (v závodě)“.

1.7 *dlong^ho-

1.7.1 Dard. **drañg^ha-* > khowar *drūñg* „dlouhý, vysoký (o člověku)“ (TURNER 1966, #6616); střpers. *dlnġ* /*drang*/ „doba, trvání“, pers. *dirang* „prodlení, váhání“, kurd. kurmanji *darang*, sora *dirang* „pozdní, pozdě“ (ESIJ II, 351; CABOLOV 2001, 273–274; MACKENZIE 1971, 27; NYBERG 1974, 65).

1.7.2 Lat. *longus* „dlouhý“ [Lex Duodecim Tabularum; kolem r. 450 př. Kr.] (VAAN 2008, 348). Slovo pokračuje ve všech románských jazycích: rum. *lung*, arom., megl., istr. *lungu*, dalm. *luang*, sard. log. *longu*, it. *lungo*, furl., engad. *lung*, fr. *long*, prov. *lonc*, kat. *llong*, stšp. *luengo*, port., galic. *longo* „dlouhý“ (M–L #5119; PUŞCARIU 1905, #998).

1.7.3 ?Kelt. **longo-* (HOLDER II, 285) > hispanokeltské toponymum *Longo-briga [CIL II, 5564: [*G*]enio [*L*]on[*g*]obr[*i*]censium] z Portugalska; galská legenda na minci v gen. pl. *ΛΟΓΓΟ-ΣΤΑΛΗΤΩΝ* z departmentu Aude; starobritské či piktské říční jméno *Λόγγος* [Ptolemaios II, 3.1.] (Holder II, 285), aj. Nabízí se však též alternativní etymologie, jež se opírá o stir. *long* „nádoba; plavidlo“, velš. *llong* „lod“, stbret. *locou* „nádoby; plavidla“ < kelt. *longā, která však může představovat adj. „dlouhá (lod)“ (DELAMARRE 2001, 175).

1.7.4 Germ. **langa-* > gót. *laggs*, stisl. *langr*, stdán., stšv. *langer*, stsas., sthn. *lang*, stfrís. *lång*, stang. *long* „dlouhý“; mod. isl., faer. *langur*, šv. *lång*, dán., frís., niz., něm. *lang*, ang. *long* (KROONEN 2013, 327; BJORVAND – LINDEMAN 2000, 504).

1.8 Rekonstrukce v hetitštině

Klíčová je rekonstrukce výchozí podoby v hetitštině, kde jsou doloženy následující tvary: het. **taluki-/talugai-* adj. „dlouhý“: nom.pl.c. *talugaēš*, ak.pl.c. *talugaūš* v archaickém epigrafickém stylu, vedle *nhet. abl. dalugayaz*, zatímco ostatní formy

v novějším písemném stylu byly kontrahovány, např. gen.sg. *dalugaš* < *dalugayaš. Ojedinelá forma dat.-loc.pl. *dalugawaš*, interpretovaná jako *u*-kmen, může snad být vysvětlena jako výsledek vlivu významově blízkého adj. *parku-/pargau-* „vysoký“, v dat.-lok.pl. *pargauwaš* (KRONASSER 1966, 248–249; KLOEKHORST 2008, 819–820, 636–637). MELCHERT (1994, 67, 154; p.c. srpen 2012) rekonstruuje **dleug^hi-*, zatímco KLOEKHORST (2008, 819–21) preferuje **dolug^hi-*. Analogicky k předchozím rekonstrukcím, adverbium *talūga* „dlouho“, původně alativ jako het. *šarā* adv. „nahoru, vzhůru“ < anat. *srō < *srō nebo *parā* „ven; směrem k“ < *prō, vedle nepřízvučného *anda* „do(vnitř)“, *v* < *H₁do (KLOEKHORST 2008, 185; 630; 729–730; 820), může být odvozeno z **dolug^ho* (HOFFNER – MELCHERT 2008, 76) či **dleug^hoyo* (MELCHERT, p.c. srpen 2012). V souhlase s OETTINGEREM (1979, 249, pozn. 23) nachází KLOEKHORST (2008, 1027–1028) iniciální **dl-* ve slovesech s počátečním *z-*, jmenovitě *zaluknu-* „odložit, zdržet“, a *zalukēšš-* „dlouho trvat, zdržet se“, která odvozuje z **dlug^h-ne₁-*, respektive **dlug^h-eH₁-sH₁-*. Naproti tomu MELCHERT (1994, 67, 172) preferuje odvození ze **sl(e)ug-*, jež by mělo být příbuzno germ. **slauka-* > niz. *sluik* „hubený; hladký“, dněm. *slūk* „slabý“, nor. *slauk* „slabý muž“ (POKORNY 1959, 962). Ohledně sémantiky lze uvést např. ř. *μακρός* „dlouhý, velký, vysoký, hluboký, daleký“ oproti lat. *macer* „hubený, tenký“, stsev. *magr*, sthn. *magar* „hubený“. Nabízí se též alternativní vysvětlení počátečního *z-* v obou hetitských slovesných bázích, např. resegmentace v *sandhi* s předcházejícím zájmenem typu **sos dlug^o* > **so stlug^o* > **so tslug^o*, či s prefixem **ens⁻¹*, tj. **ens-dlug^o* > *(*e*)*nstlug^o* > *(*n*)*tslug^o*, implikující obdobné syntagma jako v ř. *ἐνδελεξέω* „pokračuji, trvám“. V každém případě, klínopisný pravopis slova „dlouhý“ otevírá možnosti rekonstruovat vnitřní ablaut: dat.-lok.pl. *da-a-lu-ga-u-wa-aš* /*dólug^o*/, oproti adv. *ta-lu-ú-ga* /*dlūg^o*/. Paralelní formaci, jen bez velárního rozšíření, může představovat adverbium *karū* „dříve, už, dosud“, v archaické slabičné ortografii *ka-ru-ú*. Bývá odvozováno z *Krēu či *Karēu a dále z **ġ^hreH₁-u*, respektive **ġ^hrH₁-ēu*, s ohledem na stsev. *grýiandi* „úsvit“ (KLOEKHORST 2008, 458). Odtud vyplývá, že adverbium *ta-lu-ú-ga* odráží východisko **dleH₁ug^ho* či **dl₁H₁ēug^ho*.

1.9 Tocharština

Dosud akceptovaný řetězec srovnání lze doplnit o materiál z větve tocharské (§1.9), která zatím v etymologickém okruhu chyběla, a větve keltské (§1.10), jež se opírala jen o sémanticky nejasná onomastická data.

Klíčem k zařazení tocharských protějšků k analyzovaným formám je pravidlo tocharské historické fonetiky, na základě kterého tocharské sonoranty představují nejen kontinuanty sonorant indoevropských, ale též výsledek zjednodušení souhláskových skupin *d + sonoranta. Tedy *l* může pocházet též z *dl, obdobně *r* < *dr, *y* < *dī, *w* < *dū, *m* < *dm, *n* < *dn - viz VAN WINDEKENS 1976, 82).

1 Jde o modifikaci tzv. ‘nazální anticipace’, o které uvažoval Oettinger (1979, 152, pozn. 40).

1.9.1 S ohledem na toto pravidlo lze toch. B *walke* (nesklon.) adj. „dlouhý (v čase)“, adv. „po dlouhý čas“ (starší etymologie shromáždil ADAMS 1999, 582) odvodit z praformy $*\underline{u}i\text{-}dl\ddot{u}g^h\text{-}o\text{-}(m)$ (viz §1.1.1). V tocharských jazycích se mění sekvence C_rH_xC v jazyce A na $C\ddot{a}rC$, v B na $CarC$ (sr. VAN WINDEKENS 1976, 47), např. A *pärwat*, B *parwe* „první“ oproti véd. *pūrvā-* id. < $*p_rH_{2/3}\underline{u}o-$, AB *kärn-* „udeřit, trápit“, B *karnor* „bijící, zabíjející“ oproti véd. *śīrṇā-* „zlámaný, rozmačkaný, zraněný“ < $*k_rH_xno-$, B *karse* „jelen“ oproti ión. *κάρα* „dobytek“, krét. „zdomácněná koza“ < $*k_rH_xs^o$ aj. Lze očekávat, že ostatní sonanty v analogických podmínkách budou vykazovat obdobný vývoj. Slabika $*\underline{u}i-$ se regulérně mění v A *wä-*, B *wa-/wä-*, sr. A *wäs*, B *wase* „jed“ < $*\underline{u}iso-$ ~ av. *viša-* id.; A *wät*, B *wate* „druhý“ < $*du\ddot{u}ito-$ ~ skt. *dvitiya-*, khot. *šāta-* id. (ADAMS 1999, 576, 584). Prefix $*\underline{u}i-$ je identifikován např. v toch. B *wätk-* „oddělit, rozlišit, rozhodnout, nařídit“ < $*\underline{u}i\text{-}d^hH_1\text{-}ške\text{-}o-$ (MELCHERT 1977, 113; ADAMS 1999, 591). V indoíránských jazycích, kde je tento prefix velmi produktivní, mj. zesiluje vyjádření velké vzdálenosti: skt. *vi-dūra-* „velmi vzdálený“, *vī-dūram* „daleko“: *dūra-* adj. „vzdálený, daleký, dlouhý (o cestě)“, n. „vzdálenost (v prostoru a čase)“, nebo oset. *digor idard* adj./adv. „daleký/daleko“ < $*\underline{u}i\text{-}tarta-$ (ABAEV 1958, 344), sr. skt. *vi-tarati* „odnáší pryč; prodlužuje“ apod.

1.9.2 Dalšími kandidáty na zařazení do „dlouhého klubu“ jsou tocharská adverbia A *lo*, B *lau* a A *lok*, B *lauke* „daleko“, jak dokumentují následující vnitřní rekonstrukce:

A *lok*, B *lauke* „daleko“ < $*dl\ddot{u}g^hom$ (formálně jde o petrifikovaný akuzativ; KLINGENSMITT 1994, 357, pozn. 87: $*loukom$);

- B *elauke* adv. „daleko, vzdáleně“ < $*en\text{-}dl\ddot{u}g^hom$ (sr. HILMARSSON 1991, 170–171);
- B *laukar* adv. „po dlouhou dobu“ < $*dl\ddot{u}g^h\text{-}ōr$ (sr. VAN WINDEKENS 1979, 68);
- B *laukaññe* adv. „po dlouhou dobu“ < $*dl\ddot{u}g^h\text{-}ñ\text{-}i\text{-}o\text{-}m$ (sr. VAN WINDEKENS 1979, 120–21);
- A *lokit*, B *laukito* „cizinec“ (tvořeno stejným sufixem jako toch. A *māškit* „kníže, vládce“, B *ekito* „pomoc“) < pratoch. $*laukitā-$ (VAN WINDEKENS 1976, 266; Id. 1979, 116; ADAMS 1999, 76, 562).

Praformě $*dl\ddot{u}g^hom$ < $*dloH_1ug^hom$ stojí nejbližší rekonstrukce $*dleH_1ug^h\acute{o}$, z níž je možno odvodit het. adv. *taluga* „dlouho“ (viz §1.8). Hlavní rozdíl pak zůstává mezi *e-* a *o-* stupněm ablautu. Tentýž ablautový pár se objevuje mezi deriváty paralelního kořene $*pleH_1-$ „být plný, (na)plnit“ (LIV 482): ř. *πλείων* „více, déle“ < $*pleH_1\text{-}is-$ (BEKES 2010, 1206) oproti stsev. *fleiri* „více“ < germ. $*flaizán-$ < $*ploH_1\text{-}is-$ (BJORVAND – LINDEMAN 2000, 232; 600: sr. stsev. *meiri* „více“, gót. *maiza* „větší“, *maizo* „více“ < germ. $*maizán-$ < $*moH_1\text{-}is-$). Lat. *plūs* „více“, arch. *plous* [*Senatus Consultum de Bacchanalibus*; CIL I 2, 581], pochází z $*ploH_1\text{-}is$ (DE VAAN 2008, 476).

1.9.3 Jestliže toch. A *lo*, B *lau* „daleko“ nejsou enkliticky zkrácené varianty toch. A *lok*, B *lauke*, jak soudil LANE (1938, 25) a vyvrátil ADAMS (1999, 562), je třeba nezávisle analyzovat jejich vývoj. Je nemožné předpokládat ztrátu finální skupiny konsonantů $*\text{-}K\text{-}s$, neboť velára by se zachovala, jak dokumentuje např. A *wak*, B *wek* „hlas, hluk“ < $*uok^s\text{-}$. Jednoslabičné východisko v podobě $*lou$ je také vyloučeno,

neboť jednoslabičná forma s finálním diftongem by se monoftongizovala do podoby *lu, podobně jako v B *su* „ten/ta/to; on/ona/ono“ < *so (ADAMS 1999, 693; VAN WINDEKENS 1976, 34). Přijatelným řešením je zřejmě monosylabický ak.sg. *lo (či *lō)², sr. toch. A *ko* „kráva“ < **g^hōm*, zatímco odpovídající ak.sg. B *ke* „kráva“ představuje dvojslabičnou formu **g^hōm* s regulérním reflexem ie. *o > B *e* a nikoliv ie. *ou > B *au* (toch. B diftong *au* < *ou je zachován v kompozitu *kau_u rše* „býk“ < **g^hou-uršen-* „kráva-samec“).

1.9.4 Obtížnější je analýza toch. A *lek* „dál“. KLINGENSCHMITT (1994, 357) vysvětloval toch. A *lek* z *lau + *īä(n)*³ & -*k*. V této souvislosti je třeba zmínit korespondenci toch. A *e* oproti B *au*, kterou odrážejí takové příklady jako A *ñemi* „drahokam“ ~ B *naumiye* „drahokam, perla“, A *neṣ* ~ B *nauṣ* „předchozí, dřívější“ (pro WINTER 1976, 27–33; contra PINAULT 2011, 156–210, který analyzuje B *naumiye* jako složeninu *ñu-wānnæ-wāmiyæ „drahokam o devíti složkách“, sr. skt. *nava-ratna* id.).

1.10 Keltské jazyky

Počáteční sekvence *dl-* není v dosud známém korpusu galštiny doložena. Je-li to důsledkem pravidla zjednodušujícího v galštině **dl-* na *l-* regulérně (cf. BJORVAND – LINDEMAN 2000, 504), je k dispozici atraktivní galský kandidát na derivát od téhož ie. výrazu s významem „dlouhý“, a to galská délková míra⁴ *leuga*⁵ / *leuca*⁶ / *leuva*⁷

2 Obdobně jsou tvořena anatolská adverbia jako het. *andan*, kluv. *andan* „uvnitř“, hluv. *a-ta-na / antan/* „dovnitř“ oproti ř. *ēvδov* „uvnitř“ < *H₁ndom; het., kluv. *āppan* „za, po“, hluv. *á-pa-na / ápan/* „za, po, opět“, lyk. *epñ* „poté, potom, později“ < *H₁opom; het. *peran* „před“, kluv. *parran* id., hluv. *pa-ra/i-na / paran/* id. < *pérom (KLOEKHORST 2008, 185, 192–193; 667).

3 Sr. umbr. lok. sg. *manuv-e* < *manov-en, lit. lok.sg. *sūnujė* s postpozicí -ė < **-en* (BRUGMANN 1911, 177–178; SIHLER 1995, 322; BEEKES 1995, 184).

4 Na počátku 3. st. po Kr. císař Severus (146–211 po Kr.) zavedl v Galii a Germanii novou jednotku vzdálenosti založenou na tradiční galské délkové míře. Délkové míry vyjadřují vzdálenost, je tedy přirozené, jestliže aspoň některé jednotky délky jsou motivovány samotným slovem vyjadřujícím tuto skutečnost. To je případ např. anglické délkové míry *furlong* = 220 yardů = 660 stop, přibližně 201.168 m, jejíž jméno pochází ze stang. *furh* „brázda“ + *lang, long* „dlouhý“, protože původně vyjadřovala délku brázdy, kterou byl pár volů schopen vyorat bez odpočinku; viz <http://www.hemyockcastle.co.uk/measure.htm> & <http://en.wikipedia.org/wiki/Furlong>

Dodejme, že ‘galská’ míle byla delší než římská, konkrétně 2220 m oproti 1482 m reprezentujících 1000 dvojkroků <http://en.wikipedia.org/wiki/Mile>, <http://vormetrische-laengeneinheiten.de/html/gliederung.html>.

5 Laterculus Veronensis (3. st. po Kr.): *leuga una habet mille quingentos passus* (pramenem této i dalších textových ukázek je HOLDER II, 197–201).

Svatý Jeroným (asi 400 po Kr.): *Nec mirum, si una quaeque gens certa viarum spatia suis appellet nominibus, cum et Tabula Peutingeriana* (5. st. po Kr.): *Lugduno caput Galliarum, usque hic leugas*.

Hesychios z Alexandrie (asi 500 po Kr.): *Δεύγη · μέτρον τι γάλακτος (lis Γαλάται).*

6 *Latini mille passus vocent et Galli leucas et Persae parasangas et rastas universa Germania, atque in singulis nominibus diversa mensura sit.*

Trad. Wiz. 278 (712 CE): *leucas* sex.

7 *Jordanes, Getica* 36, 192 (550 po Kr.): *leuva autem Gallica una mille et quingentorum passuum quantitate metitur.*

a její románské kontinuanty⁸. Předkeltské východisko by bylo možno rekonstruovat v podobě $*(d)l̥eug^hā < *dleH_ug^hā$, méně pravděpodobné východisko představuje komparativ $*dleH_ig^h(i)̇iōs$ „delší“ > předkelt. $*(d)l̥ēg^h(i)̇iōs > kelt. *leg(i)̇iūs^{10} > leiūs^{11} > r. gal. *l̥eūs^{12} > pozd. gal. *leu(s)+gā$, kde velární rozšíření snad odpovídá brittonským novým komparativům na *-ch*¹³. Termín se pravděpodobně uplatnil i v toponymii, jmenovitě jde o Pons **Leugae**, dnes Pontlieu, poprvé zaznamenán ve Vita Maurilii 21, 113: *ad Pontem Leugae*, a možná též v antroponymii jako mužské jméno **Leuganus** (CIL III 1158) – viz HOLDER II, 201.

1.11 Velární rozšíření

Pro pochopení vnitřní struktury slova má zásadní význam existence forem bez rozšiřujícího velárního elementu. Vedle toch. A lo, B lau „daleko“ (viz § 1.9.3) se objevují ve slovanských jazycích, a to i s bohatou derivací:

1.11.1 $*d_l̥H_i-$

Sl. $*d̥lb$ „délka“ > (st)č. *děl*, hluž. *del*, gen. *dli* (ESSJ 5, 210), vedle rozšířeného synonyma $*d̥blina$ > sch. arch. *dļina*, strus. *dolina*, rus. *dliná* (ESSJ 5, 209).

1.11.2 $*d_l̥H_iōs$

Sl. $*d̥b'le$ adv. komp. „delší“ > stsl. *d̥lje*, sln. *dļjē*, č. *děle*, hluž. *dļjē*, dluž. *dlej* id. Forma představuje neutrum od maskulina, které by mělo mít podobu $*d̥b'lj̥j̥$ (ESJS 3, 162).

8 Isidor ze Sevilly, *Origines* 15, 15, 3 (asi 600 n.l.): *Mensuras viarum nos miliaria dicimus, Graeci stadia, Galli leuvas, Aegypti schoenos (var. signes), Persae parasangas. ... Leuua finitur passibus mille quingentis.*

Lex Baiuvariorum 1, 13 (6.–8. st. po Kr.): *Usque 50 lewas (var. lequas, leugas).*

De mensuris excerpta I, 373: *octo stadia miliarium reddunt, mille passus habentem. Miliarius et dimidus apud Gallos leuam facit, habentem passus mille quingentos.*

Codex Augiensis 205 (9. st. po Kr.): *In leuua sunt mille quingenti passus (sive) 7000 pedes (sive) 90000 unciae..*

9 Střl. *legue*, *leu* (> bret. *lev*, *léo*), fr. *lieue*, prov. *legua* (> it. *lega*), kat. *llegoa*, šp. *legua*, port. *legoa*; střl. *leuua* > stang. *léowe* (HOLDER II, 197; MEYER-LÜBKE 1935, #9689).

10 Sr. véd. *drāghīyas-*; v keltských jazycích je komparativ na $*-iōs$ zachován ve stir. *laigiu* „menší“, střvelš. *llei* „méně“, či stir. *siniu*, velš. *hyn* „starší“, oproti pozitivu *sen* & *hen* „starý“ apod. (BRUGMANN II, 1, 554, 559; PEDERSEN II, 119; MATASOVIĆ 2009, 236).

11 Zkráceno v pretonické pozici v souhlase s Dybovým zákonem? (DYBO 1961, 23), následován Kortlandtem (2007, 34), o particípích na $*-tjōs$, snad paralelních komparativům na $*-C-iōs$. Dodejme, že v určitých formách se předkelt. $*ē$ zachovává jako $e (= ē?)$, např. *Duro-ico-regum*, dnes *Donqueur*; *Novio-regum*, dnes *Royan* (HOLDER I, 1384–1385; II, 793, 1113), či *Ρεγολος* [Acate] (LAMBERT 2003, 46).

12 V pozdní galštině bývá intervokální $-g-$ často eliminováno, sr. *Magiorix* : *Maiorix*, *Catugenus* : *Catuenus*, či *caigion* [nápiz z Cajarc] : *caio* [Endlicherův glosář] < $*kagio-$, pokračující ve fr. dial. (Normandie) *quai*, (Lyon) *chai* „hráz“, a s analogickým vývojem v brittonských jazycích: střvelš. *kay*, *kae*, velš. *cae* „pole, oplocený pozemek“, korn. *ke*, stbret. *cai*, bret. *kae* „ohrada, oplocený pozemek“ (LAMBERT 2003, 46, 207; MATASOVIĆ 2009, 184; DELAMARRE 2001, 82; MEYER-LÜBKE 1935, #1480).

13 O $*-ei-$ > gal. $*-ē-$ viz PEDERSEN 1909, 58; LAMBERT 2003, 44.

14 Sr. střvelš. *tegach* „krásnější“, velš. *tecach* id.; bret. *gwelloc'h* „lepší“, *gwasoc'h* „horší“, *hiroc'h* „delší“ aj. (PEDERSEN 1913, 25, 121–122 zahrnul tento suffix mezi extenze odpovídající lat. derivátům na $-g-$).

1.11.3 *d̥l̥H₁-eje-

Sl. *d̥liti : *d̥ljō „prodlít, prodloužit“ > stsl. *prod̥liti slovo* „protáhnout řeč“, sch. arch. *d̥liti* „prodloužit“, č. *dlít* „dlít, prodlévat, setrávat; bydlet“, hluž. *dlić* id., dluž. *dliš* „prodlévat, zdržovat se“, rus. *dliť* „prodloužit čas, bydlet, zdržovat se, prodlévat“ (ESSJ 5, 210).

1.11.4 *dōlH₁i-/*dōlH₁iā

Sl. *dab̥ & *dalja „vzdálenost“ > stsl. *dalja* „longinuitas“, sch. *dâl* & *dálja*, sln. *dálja*, slk. *dial*, stč. *dal(a)*, č. *dál(e)*, dluž., pomsln. *dáláú*, pol. *dal*, brus., ukr. *dal'*, strus. *dab̥* „vzdálenost“, rus. *dal'* „vzdálené místo“ (ESSJ 4, 186-187; SNOJ 2003, 94).

1.11.5 *dōlH₁ios

Sl. *dal'e(je) adv. komp. „dále“ > stsl. *dalje*, sch. *dälje*, sln. *dälje*, č. *dále*, arch. též *dáleji*, hluž. *dale*, plb. *dolej*, pol. *dalej*, arch. *dale*, ukr. *dáli*, strus. *dale*, *dalě*, *dalěe*, rus. *dálee* id. Sl. *dal'bn̥(jb̥) adj. „daleký, vzdálený“ je patrně odvozeno od adverbia v komparativu *dal'e*: *daljes- + -n- > *dal'ʒsn- > *dal'ʒxn- > *dal'ʒn̥ (ESSJ 4, 185, 187).

1.12 Baltské formy

Nejasné jsou následující baltské formy: lit. *dēl̥sti* : *delsiù* „váhat, otálet“, lot. *delst* : *dēl̥šu* „mluvit, vyprávět“¹⁴ (FRAENKEL 1962-1965, 88). Na jedné straně překračují sémantické pole „dlouhý-daleký“, na straně druhé odrážejí kořen *del-s- beze stop po laryngále následující -l-.

1.13 Funkce velárního rozšíření

Toch. A *lo*, B *lau* a slovanské formy reprezentující ablaut *dōlH₁-/*d̥l̥H₁- potvrzují sufixální charakter velárního elementu *-g^h-. V hetitštině může být tento sufix identifikován v *antaka-* / *antaki-* „slabiny, bedra“ : *anda* „uvnitř“ nebo *t/danduki-* „smrtnelný; člověk“ : ř. θάνατος „smrt“ (MELCHERT 2003, 283; KRONASSER 1966, 210-211; OETTINGER 1979, 550, 554). Lze jej spojit se staroindickým sufixem tvořícím adverbia typu *višvá-hā* „vždy, pokaždé“ (*-g^hē), vedle adj. *puru-ha-* „mnoho“ (lex.; MONIER-WILLIAMS 1899, 637), odvozenin číslovek na *-g^h- jako ř. δίχα & διχῆ adv. „na dvě“, přeneseně „odděleně, vzdáleně“, a izolovaných substantiv jako lit. *ketvėrgis* „čtyřletý“, csl. *četvėrgь* „čtvrtek“, něm. *Zweig*, angl. *twig*, alb. *degë* „větev“ (BRUGMANN 1906, 513). Patrně stejný sufix tvoří i gót. *manags*, stsev. *mangr*, stsas., sthn. *manag* (germ. **managa-*), stang. *maniğ*, *moniğ*, střniz. *menech*, niz. *menig*, sthn. *menig* (germ. **maniga-*) „mnoho“; stsl. *m̥nogь* „mnoho“ (**m̥nog^ho-*), stir. *meinicc* „hojný“, střvelš. *mynych*, korn. *menough* „častý“ (kelt. **meneg-ki-?*). BALLEs (2009[2010], 23) nabízí alternativní řešení, když velární extenzi identifikuje se slovesným kořenem *g^heH₁- „přijít, dosáhnout“ (LIV 196).

14 K sémantice sr. stsl. *prod̥liti slovo* „protahovat řeč“.

1.14 Kmenové báze

Jestliže je oddělena velární extenze, plus další sufixy, zůstávají následující kmenové báze:

*dleH₁- indoíránské.

**d̥lH₁*- indoíránské, albánský, slovanské, ?baltské.

*(*H₁en-*)*delH₁*- řecký.

**dolH₁i-* řecký.

**dloH₁u-* tocharské.

**dleH₁u-* hetitský, galský.

?**d̥lH₁-ēu-* hetitský.

*(*d*)*lon-* latinský, ?keltské, germánské.

Báze *(*d*)*lon-* je zdánlivě těžko slučitelná se společným jmenovatelem ostatních v podobě *dleH₁-/*delH₁-. Detailní analýza však jejich kompatibilitu potvrzuje. Kořenový vokál v *(*d*)*lon-* mohl být původně dlouhý, neboť v sekvenci dlouhý vokál + skupina hlásek sestávající z rezonanty a dalšího konsonantu dochází ke zkrácení vokalické kvantity v souladu s Osthoffovým zákonem (BRUGMANN 1897, 800–802; FORTSON 2005, 64), tj. *(*d*)*lōn-* + *-g^ho-* > *(*d*)*long^ho-*. Nazála před přidáním velárního sufixu mohla být též **-m¹⁵*. Dále je legitimní předpokládat vývoj *(*d*)*lōum* < *(*d*)*loH₁um*, analogicky k véd. *gām*, ř. *βῶν*, umbr. *bum* < **g^uōm* < **g^uōum* < **g^uoH₃um*, ak.sg. od **g^uoH₃us* „kráva“, v souhlase se Stangovým zákonem (BRUGMANN 1897, 204, 210; RASMUSSEN 1989, 139, fn. 21; FORTSON 2005, 63–64). A jak interpretovat hypotetické *(*d*)*loH₁um*? Souhlasí přesně s vnitřní rekonstrukcí *toch*. A *lo*, B *lau*, diskutované v §1.9.3. Obě formy mohou být identifikovány jako ak.sg. *u*-kmenů.

2. Závěr

Předchozí rekonstrukce dovolují formulovat následující hypotetický scénář. Forma s dlouhým vokálem má původ v monosylabickém¹⁶ kořenovém jménu *dōlH₁-s „vzdálenost“ s lok.sg. *dolH₁-i (ř. *δολιχός*) nebo **d̥lH₁-i¹⁷* (sl. *dblb). Paralelně vzniká *u*-kmen *dolH₁-u s akuzativem sg. *dloH₁u-m (*toch*. A *lo*, B *lau*) a bezsufixovým lok.sg. **d̥lH₁ēu* či *dleH₁u (*het*. *ta-lu-ú-ga*). Druhá varianta mohla být původně též instrumentálem sg. *dleH₁u-H₁. Všechny tyto formace měly pravděpodobně adverbiální funkce. K jejich zesílení byl přidán sufix **-g^h-*. Posléze byly rozšířeny na *i-* či *o*-kmenová adjektiva.

15 Podobně BALLEs 2009 [2010], 23. Alternativně **-n-* může odrážet stopy po *n*-kmeni, paralelnímu k *-i-* a *-u-* extenzím.

16 Monosylabický nom.sg. vede ke zdĺoužení kořenového vokálu (BEEKES 1995, 189).

17 Kořenová jména ve slovanštině bývají často transformována v *i*-kmeny, např. ř. *θήρ*, *μῦς*, *ἄλς* oproti stsl. *zvěř*, *mysš*, *solb* „(divoké) zvíře“, „mysš“, „sůl“ (BRUGMANN 1906, 137–138, 141).

3. Vnitřní analýza derivátů kořene *dleH₁- „být vzdálený“

	*dleH ₁ - / *dloH ₁ -	*dġH ₁ -	*delH ₁ - / *dolH ₁ -	*dōlH ₁ -
2		*dġH ₁ -i- > sl. *dъlъ „délka“		*dōlH ₁ -i- > sl. *dālъ „dálka“
6a		*dġH ₁ -ios > sl. *dъl'e adv. „déle“		*dōlH ₁ -ios > sl. *dāl'e adv. „dále“
7+9		*dġH ₁ -g ^h -o- > véd. <i>dīrghá-</i> „dlouhý“ ír. * <i>darga-</i> sl. * <i>dъlgъ</i> /* <i>dъlgъ</i> balt. * <i>[end]ilga-</i>		
13+7+9+4		* <i>ui-dġH₁-g^h-o-m</i> > toch. B <i>walke</i> „dlouhý (v čase)“		
7+11		*dġH ₁ -g ^h -to- > alb. <i>gjatë</i> , arch. <i>glatë</i> „dlouhý“		
1+7			* <i>H₂en-delH₁-g^h-</i> > ř. <i>ἐνδελεχής</i> „dlouhotrvající“	
2+7+9			* <i>dolH₁-i-g^h-o-</i> > ř. <i>δολιχός</i> „dlouhý“	
3+1	* <i>dloH₁-u-(H₁)en</i> + <i>k^o</i> > Toch. A <i>lek</i> & <i>-le</i> „dál“			
3+4	* <i>dloH₁-u-m</i> > toch. A <i>lo</i> , B <i>lau</i> „far“			
3+7+9+4	* <i>dloH₁-u-g^h-o-m</i> > toch. A <i>lok</i> , B <i>lauke</i> „daleko“			
3+4+7+9	* <i>dloH₁-u-m-g^h-o-</i> > dard. * <i>draṅg^ha-</i> ír. * <i>dranga-</i> lat.-?kelt.-germ. *(<i>d</i>) <i>long^ho-</i> „dlouhý“			
1+3+7+9+4	* <i>H₁en-dloH₁-u-</i> <i>g^h-o-m</i> > toch. B <i>elauke</i> „daleko, vzdáleně“			

	*dleH ₁ - / *dloH ₁ -	*dlH ₁ -	*delH ₁ - / *dolH ₁ -	*dölH ₁ -
3+(14+)7+10	*dleH ₁ -u-(H ₁)- g ^h -i- > het. *talūki-/ talūgai- “dlouhý” *dleH ₁ -u-g ^h -ā > gal. leuga „délková míra“			
3+(14+)5+7 +8	*dleH ₁ -u-(H ₁)-g ^h -ō' či het. ta-lu-ú-ga	*dlH ₁ -ēu-g ^h -ō > adv. „dlouho“		
7+6a	*dleH ₁ /dloH _x -g ^h -(i) iōs- > véd. drāghīyas- ír. *drājīah- „delší“			
7+6b	*dleH ₁ -g ^h -istHo- > véd. drāghīṣṭha- ír. *drājīṣṭha- „nejdelší“			
7+12	*dleH ₁ -g ^h -es- > ír. *drājīah- „délka“			

1. prefix/postpozice *H₁en-/*-(H₁)en; 2. rozšíření (lokativ?) na -i-; 3. rozšíření na -u-; 4. akuzativ na -m; 5. bezsufixový lokativ na *-ēu/-ōu u-kmenů (sr. strun. magiu, sthn. suniu vs. gót. sunau, véd. sūnāu „syn“ – viz BRUGMANN 1911, 177), původně z *-ēu-i/*-ōu-i (viz SZEMERÉNYI 1996, 177, 180), snad v het. dat.-lok. sg. ta-ru-ú-i (*dreui) z nom.-ak.sg.n. ta-a-ru (*dóru); 6a. komparativ na -(i)iōs; 6b. superlativ na *-istHo-; 7. adverbim na *-g^h-; 8. lativ na *-ō-; 9. adj. na *-o-; 10. adj. na *-i-; 11. adj. na *-to-; 12. rozšíření o *-es-; 13. prefix *ui-; 14. instrumentál na *-H₁.

4. Dodatky

4.1 Pokusy o etymologizaci tocharských adverbí A lo, B lau a A lok, B lauke „daleko“:

4.1.1 FRAENKEL (1932, 16–17) a LANE (1938, 25) odvozovali toch. A lok, B lauke z *leu-ko⁻¹⁸ a spojovali je s véd. loká- „prázdný prostor, svět“, lat. lūcus „svatý háj“, stsas. lôh „les“, stang. lēah „pozemek, louka, niva“, lit. laũk(an) „pryč“, laukè „ven“, lok. sg. z laũkas „open air, pole“, lot. laũks „pole vyčištěné od stromů“, laukā „ven“, prus. laucks „pole“ < *louko- „vyčištěný → otevřený prostor“, all from the root *leuk- „zářit, svítit“ (POKORNY 1959, 687–690). Existence toch. A lo, B lau „daleko“ je vysvětlována Lanem (1938, 25) jako výsledek enklitického krácení. Ale bez analogických příkladů ilustrujících proces krácení zůstává řešením *ad hoc*.

18 Diftong *-ēu- je vyloučen, neboť by palatalizoval počáteční l- jako v toch. B lyoko „světlo“, lyūke „světlo, nádhera“; viz ADAMS 1999, 567.

4.1.2 S ohledem na toch. A *lo*, B *lau* „daleko“, VAN WINDEKENS (1941, 54; 1976, 265–266) vysvětloval *lo/lau* z toch. AB slovesa *lu-* „posílat“, odvoditelného z ie. kořene **leuH-* „odseknout, oddělit“ > véd. *lunāti* „odsekává“, ř. *λύω* „uvolňuji, osvobozuji“, lat. *luō*, *-ere* „odpykat, napravit“ aj. (POKORNY 1959, 681–682; LIV 417), zatímco *lok/lauke* by reprezentovalo rozšíření o **-ǵ-*, doložitelné též v arm. *lowcanem* „uvolňuji, odpoutávám; rozpouštím, zprošťuji slibu“, *loyc* „tekutý, rozpuštěný, měkký“, véd. *rujāti* „láme“, pal. *luki-* „díl, část“ aj. (POKORNY 1959, 686; LIV 415–416; MARTIROSYAN 2010, 311). Podle Van Windekense odtud plyne, že kořen **leuǵ-* „zlámat“ musí být odvoditelný z **leuH-* „odseknout“ a tocharská adverbia s významem „daleko“ by byla odvozena od obou. Je zřejmé, že toto vysvětlení je slabé jak z hlediska sémantiky, tak slovtvorby.

4.1.3 ČOP (1975, 65) spojoval A *lo*, B *lau* se slovesem AB *lut-* „odjet, vyloučit, vypovědět“, bez jakýchkoliv slovtvorných detailů. Sloveso, obvykle odvozované z ie. kořene **H₁leud^h-* (ADAMS 1999, 557; LIV 248–249), by v takovém případě bylo derivátem adverbia doloženého pouze v tocharštině.

4.1.4 Na základě srovnání s véd. ak. *antikām* „v blízkosti“, KLINGENSCHMITT (1994, 356–358) odvodil toch. A *lok*, B *lauke* z **loukom*. Do etymologické diskuse zahrnul též toch. A *lek* „dál“. Zde vydělil koncové *-k*, které pokládal za zesilující částici a srovnal ji s *-k* v A *ārtak* (ve spojení se slovesem *tārġ-*) vs. B *ārtte* (ve spojení se slovesem *tārġ-* „opomenout, přehlédnout, zanedbat“). Podle Klingenschmitta se částice **le* objevuje také v adverbium *antule* „ex, foras“ : *antuş*, B *entwe* „potom, načež, v důsledku“. Navrhuje dvě alternativní interpretace toch. A kořene **le-*:

(i) Složenina **lau + iā(n)*, kde by postpozice **iān* měla původ v ie. prepozici **H₁en-* „v“.

(ii) Primárně *lok.sg.* **lo-i*, srovnatelný s ř. *ποῖ* „kam?“ < **k^uo-i* či lat. *hūc* „sem“ < **g^ho-i-ke*, apod. V prvním případě Klingenschmitt předpokládá kořen **lo-* s deiktickou částicí **-u* srovnatelnou s véd. *asáu* „ten, onen“ < **e+só+u* či sl. **tu* „zde“ < **to+u*. Jeho brilantní argumentace je však u konce, když se pokouší najít vnější příbuzné. Srovnání s lat. *olle* „onen“, *ōlim* „dříve, někdy, jednou“, *ultrā* „na oné straně, tam, dále“, alb. preverbem *la-/lē-*, např. v *la-vjerrē* „visící dolů“ : *vjerr* „visící“, sl. **le/*lē/*li* apod., nejsou příliš přesvědčivá.

4.2 Sémantika

Termíny „dlouhý“/“délka“ a „daleko“/“vzdálenost“ patří k témuž sémantickému poli a je zcela přirozené, že jeden význam je vyjádřen pomocí druhého:

4.2.1 Lat. *longus* „dlouhý“ vs. *longē* „daleko“, pokračující např. v it. *lungi*, fr. *loin*, prov. *luenh*, kat. *lluny*, šp. *lueñe*, port. *longe*, zatímco it. *lontano*, fr. *lointain*, prov. *lonhdan*, kat. *llunyedá* „daleko“ jsou odvozeny z nedoloženého lat. **longitānus* (M–L 1935, ##5116, 5118).

4.2.2 Stsev. *langt* „daleko“ představuje neutrum od adj. *long* „dlouhý“ (BUCK 1949, 868–869).

4.2.3 Stir. in *chéin* „daleko“ je utvořeno od adj. *cían* „dlouhý, daleký“ (BUCK 1949, 868–869).

4.2.4 Mod. ir. i *bhfad* „daleko“, doslova „v délce“, oproti *fada* „dlouhý“ (BUCK 1949, 868–869).

4.2.5 Turk. *uří-n „dlouhý“ vs. *uřa-k „daleko“ > stujg. *uzun* vs. *uzaq*, tatar. *ozin* vs. *ozaq*, čuv. *vɤʷrɤʷm* vs. *vɤʷrax* id., jsou deriváty slovesa **uřa-* „být dlouhý, prodloužený“ > *tofalar uza-* id. (EDAL 623).

4.2.6 Mod. kor. *kil-* „dlouhý“ vs. liter. mong. *qolo* „daleko“ (EDAL 695; alt. *kjolo ~ **k'-*, **-l'-*, **-iu-*). Vdálčeně příbuzné může být fino-volžské *küljā > nor. sám. *gállje* „široký, prostorný“, Lule *kaljē* id.; mordva erzja *kel'e*, mokša *kel'* „šíře“ (UEW 663) a ie. **k^uel-* > véd. *caramá-* „krajní, nejzašší, nejvzdálenější, poslední“, khot. *tcarama-* „poslední; dokonce“ (BAILEY 1979, 136); ř. *τῆλε* adv., prep. „v dáli, daleko“ [Il.], aiol. *πῆλυι* (BEEKES 2010, 1477–1478), poprvé v mykénských antroponech z Knóssu jako *qe-re-wa* /*K^wēlewās*/ ~ *Τηλέας*, *qe-re-ma-o* /*K^wēlemahos*/, *qe-ra-di-ri-jo* /*K^wēlandrios*/ ~ *Τήλανδρος* (AURA JORRO 1993, 195–198); velš. *pell* „daleký“ < **k^uelso-*, *pellaf* „nejvzdálenější“ < **k^uelsm̥mo-* (POKORNY 1959, 640).

4.2.7 Fu. *kawka > fin. *kauka* „dálka, zdouhavost“, *kauas* „daleko, široko“, *kauan* „dlouho, dlouze“, est. *kaua* „dlouho“, *kauge* „vzdálený, daleký“ vs. nor. sám. *guk'ke-kk-* „dlouhý“; mordva erzja *kuvaka*, mokša *kuva-ka* „dlouhý“; chanty *koγ* (Vach), *χῶw* (Horní Děmjanka, Obdorsk) „dlouhý, široký“ (UEW 132).

4.2.8 Sino-tib. *lu > stčín. *lhu „daleko“, mod. čín. (Beijing) 悠 *yōu*; barm. *lu* „disproporčně vysoký“; kačín *gəlu* „dlouhý“; dimasa *galau*, *lau-ba* id. (CVST III, 39).

4.2.9 Sino-tib. *Krā > stčín. *ghrā „daleko“, mod. čín. (Beijing) 遐 *xiá*; barm. *krah* „dlouhý (v čase)“; *kra* „být dlouhý v konání nebo v čase“ (CVST V, 121).

4.3 Vnitřní indoevropská etymologie a vnější srovnání

Patrně první pokus o vnitřní etymologii pochází od Hermanna MÖLLERA (1911, 42). Rozdělil kořen na 'preformativ' **d-* a vlastní kořen **lēg^{h-}*, který spojil se semitským kořenem $\sqrt{\text{r-r-k}}$ „být dlouhý“. Ale neurčil funkci 'preformativního' *d-* a rozdíl mezi semit. *r a ie. *l také zůstal bez vysvětlení. MANN (1984–1987, 151) navrhl modifikaci: prefix **de-*/ **do-* „od“ a slovesný kořen **leg^{h-}* „ležet“, známý též ve zdlouženém ablautovém stupni **lēg^{h-}* a s nazálním infixem **leng^{h-}*/**long^{h-}* (POKORNY 1959, 658–659). Z pohledu sémantiky je toto kompozitum v principu přijatelné, lze je přirovnat k sémanticky blízké latinské složenině *distāre* „být vzdálený“ = *dis-* „pryč“ + *stāre* „stát“ (VAAN 2008, 589, 171). Ale toto řešení nevysvětluje takové formy jako véd. *dīrghá-* či stav. *darāga-* odrážející *seṭ-*kmen **d^lg^ho-*, zatímco *aneṭ-*kmen **d^lg^ho-* by implikoval neexistující véd. **d^lgrghá-* a stav. **d^larāga-*. A ve slovesném kořeni **leg^{h-}* nejsou žádné stopy po laryngále (LIV 398). ILLIČ-SVITÝČ (1967, 339; 1968, 321) srovnával ie. slovo „dlouhý“ s neexistujícím arabským ekvivalentem *talih „dlouhý“. DOLGOPOLSKY (2008, #2268) je nahradil správnou arabskou formou *talīf* „dlouhý, vysoký (o člověku)“ : *talaṣa* „být dlouhý, vysoký; mít dlouhou šíji“, impf.

-*tl̥s-*, *tal̥sa* „růst, šířit se, natahovat hlavu ven“, *tal̥sat* „vzvýšená země“ (STEINGASS 1988, 185), sr. ugar. *tl̥s* „vysoká část, výška“ (DUL 869). Semitský kořen $\sqrt{t-l-s}$ a ie. $*delH_1-$ / $*dleH_1-$ souhlasí přesvědčivě v sémantice. Korespondence semit. $*t$ a ie. $*d$ je regulérní podle tzv. moskevské nostratické školy¹⁹ a laterály jsou identické. Jedinou otázkou tak zůstává, zda si odpovídají i laryngály. Na základě detailní analýzy 80 afroasijsko-indoevropských izoglos s laryngálami je pravděpodobné, že ie. $*H_1$ odpovídá aa. $*\gamma$ (*\gammaalef*) a $*H_{2/3}$ všem ostatním aa. laryngálám (BLAŽEK 2011, 4; 2012, 18–19). To by znamenalo, že semit. $*\gamma$ (*\gammaayin*) implikuje ie. $*H_2$ či $*H_3$. Indoevropská laryngála $*H_1$ se ve skutečnosti rekonstruuje pouze na základě ř. *ἐνδελεχῆς* „trvalý, dlouhodobý“, *ἐνδελεχέω* „trvám, pokračuji“ a absence laryngály v hetitštině. Ale z nepřítomnosti *h* v hetitštině na místě očekávané ie. laryngály nevyplývá automaticky nutnost rekonstruovat $*H_1$. Za srovnatelných podmínek bývá eliminováno též $*H_3$ (KLOEKHORST 2008, 77; 507–08: **kuwāu-* „kráva“ < $*g^ueH_3u-$; 786, 794: *šu-u-ú* „plný“ (ntr.) < $*sóuH_{1/3}-u$; 803–05: *da-a-i* „bere“ < $*doH_3-ei$). V řečtině ve slově, kde jsou tři (*ἐνδελεχῆς*) nebo dokonce čtyři (*ἐνδελεχέω*) identické vokály, je vokalická asimilace zcela očekávatelná, sr. att. *μέγεθος* vs. ión. *μέγαθος*, gen. *μεγάθεος*; hom. *ἔτερος* vs. aiol. & dór. *ἄτερος*, myk. *a₂-te-ro*; krét. *οδελος*, att. (arch.) *ὄβελός* vs. (pozď.) *ὄβολός* apod. (LEJEUNE 1972, 238; SCHWYZER 1939, 255–256). To by znamenalo, že hypotetické řecké východisko $*ἐνδελοχ^o$ je nejen možné, ale také slučitelné jak s rekonstrukcí $*H_3$ jako alternativou v hetitštině, tak s *\gammaayin* v semitštině. Na druhé straně, vedle semitského kořene $\sqrt{t-l-s}$ existuje též varianta $\sqrt{t-l-l}$, pokračující v akkad. *tillu*, *tillu* „pahorek“, bibl. hebr. *tel*, *till-* „pahorek, kopec, kupa kamenů“, judeo-aram. *talil-ā* „vysoký“, *till-ā* „kupa kamenů“, arab. *tall* „kopec“ aj. (DOLGOPOLSKY 2008, #2266, 2275). Jestliže tyto triradikální kořeny jsou příbuzné, jejich společný jmenovatel je pouze biradikální kořen $\sqrt{t-l}$. Jemu přesně odpovídá ie. $*del-$, které zůstane po oddělení laryngály $*-H_1-$ (či $*-H_3-$). Platí-li rekonstrukce $*H_1$, lze uvažovat o její identifikaci se sufixem fientivu $*-éH_1-$ / $*-H_1-$ (sr. LIV 25). O sufixální roli $*-H_1-$ svědčí též existence paralelního kořene $*del-s-$ v baltských jazycích (viz §1.12). Sigmatický element může být ztotožněn se sufixem deziderativ či sigmatickým aoristem (sr. LIV 23, 20).

Zkratky: aa. afroasijský, aiol. aiolský, akkad. akkadský, alb. albánský, alt. altajský, anat. anatolský, ang. anglický, arab. arabský, aram. aramejský, arch. archaický, arm. arménský, arom. aromunský, att. attický, av. avestský, balt. baltský, barm. barmský, bibl. biblický, bret. bretonský, brus. běloruský, bulh. bulharský, csl. církevněslovanský, č. český, čín. čínský, čuv. čuvašský, dalm. dalmatský, dard. dardský, dial. dialektový, dluž. dolnolužický, d- dolno-, dán. dánský, dór. dórský, engad. engadinský, est. estonský, faer. faerský, fin. finský, fr. francouzský, fris. fríský, fu. ugrofinský, furl. furlánský, gal. galský, galic. galicijský, germ. germánský, gót. gótský, hebr. hebrejský, het. hetitský, hluv. hieroglyfický luvijský, hluž. hornolužický, hn. hornoněmecký, hom. homérský, ch. chorvatský, id. téhož významu, Id. tentýž (autor), ie. indoevropský, ión. iónský, ir. irský, írán. íránský, isl. islandský, istr. istrorumunský, it. ital-

ský, jap. japonský, již. jižní, kaš. kašubský, kat. katalánský, kelt. keltský, khot. khotano-sacký, khwar. khwarezmijský, klas. klasický, kluv. klínopisný luvijský, kor. korejský, korn. kornský, krét. krétský, kurd. kurdský, kyper. kyperský, lat. latinský, lit. litevský, liter. literární, log. logudorský, lot. lotyšský, luž. lužický, lyk. lykijský, maď. maďarský, mak. makedonský, manich. manichejský, megl. meglenorumunský, ml- mlado-, mod. moderní, mong. mongolský, myk. mykénský, n- novo, něm. německý, niz. nizozemský, nor. norský, oset. osetinský, pal. palajský, parth. parthský, pers. perský, plb. polabský, pol. polský, pomsln. pomořansko-slovinský, port. portugalský, pozd. pozdní, prov. provensálský, prus. pruský, r. raný, rum. rumunský, run. runový, rus. ruský, ř. řecký, sám. sámský, sard. sardinský, sas. saský, semit. semitský, sch. srbochorvatský, skt. sanskrť, sl. slovanský, slk. slovenský, sln. slovinský, srb. srbský, st- staro-, sti. staroindický, stř- středo-, stsev. staroseverský, stsl. staroslověnský, šp. španělský, šv. švédský, tatar. tatarský, tib. tibetský, toch. tocharský, tosk. toskický, tung. tunguzský, turk. turkický, ugar. ugaritský, ujk. ujgurský, ukr. ukrajinský, umbr. umbrijský, véd. védský, velš. velšský, vs. versus.

LITERATURA

- ABAEV, Vasilij I. 1958. *Istoriko-étimologičeskij slovař osetinskogo jazyka*. T. I. Moskva-Leningrad: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.
- ADAMS, Douglas Q. 1999. *Dictionary of Tocharian B*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- AURA JORRO, Francisco. 1985–93. *Diccionario micénico*. Vol. I-II. Madrid: Instituto de Filología/ Consejo superior de investigaciones científicas.
- BAILEY, Harold. 1979. *Dictionary of Khotan Saka*. Cambridge: University Press.
- BALLES, Irene. 2009 [2010]. Lang, rund und krumm: zu einigen indogermanischen Zusammenbildungen, In: *h₂nr. *Festschrift für Heiner Eichner* (= *Die Sprache*. 48, 2009), s. 20–26.
- BARTHOLOMAE, Christian. 1904. *Altiranisches Wörterbuch*. Leipzig: Teubner.
- BEEKES, Robert S. P. 1995. *Comparative Indo-European Linguistics. An Introduction*. Amsterdam – Philadelphia: Benjamins.
- BEEKES, Robert, with assistance of Lucien VAN BEEK. 2010. *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden – Boston: Brill.
- BJORVAND, Harald – LINDEMAN, Fredrik Otto. 2000. *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning.
- BLAŽEK, Václav. 2011. Indo-European laryngeals in Afroasiatic perspective. *Journal of Language Relationship*. 5, s. 1–22.
- BLAŽEK, Václav. 2012. Indo-European laryngeals in the light of Afroasiatic. In: NIELSEN, Benedicte – WHITEHEAD, Thomas O. – OLSEN, Birgit A. – RASMUSSEN, Jens E., eds. *The Sound of Indo-European. Phonetics, Phonemics, and Morphophonemics*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press & University of Copenhagen, s. 1–26.
- BRUGMANN, Karl. 1897–1906–1911. *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*. I-II.1.–2. Strassburg: Trübner.
- BUCK, Carl D. 1949. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*. Chicago-London: University of Chicago Press.
- CABOLOV, Ruslan L. 2001. *Étimologičeskij slovař kurdsogo jazyka*. T. I. Moskva: Vostočnaja literatura.

- CARLING, Gerd. 2009. *Dictionary and Thesaurus of Tocharian A*. Vol. I. Wiesbaden: Harrassowitz.
- CIL = MOMMSEN, Theodor et alii, eds. *Corpus inscriptionum latinarum* [online]. Berlin: Reimer 1893n [cit. 3.2.2015]. Dostupné z: http://cil.bbaw.de/cil_en/dateien/cil_baende.html
- CVST = PEIROS, Ilya – STAROSTIN, Sergei. *Comparative Vocabulary of Five Sino-Tibetan Languages*. Vol. I–V, Melbourne: The University of Melbourne, Department of Linguistics and Applied Linguistics 1996.
- ČOP, Bojan. 1975. *Miscellanea Tocharologica I*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- DELAMARRE, Xavier. 2001. *Dictionnaire de la langue gauloise*. Paris: Errance.
- DEMIRAJ, Bardhyl. 1997. *Albanische Etymologien (Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz)*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- DIL = *Dictionary of the Irish Language*. Dublin: Royal Irish Academy (Compact Edition) 1998.
- DOLGOPOLSKY, Aron. 2008. *Nostratic Dictionary* [online]. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research, University of Cambridge [cit. 3.2.2015]. A preliminary publication. Dostupné z: <http://www.dspace.cam.ac.uk/handle/1810/196512>.
- DUL = DEL OLMO LETE, Gregorio – SANMARTÍN, Joaquín. 2003. *A Dictionary of the Ugaritic Language in the Alphabetic Tradition*. Translated by WATSON, Wilfred G. E. Leiden–Boston: Brill 2003.
- DYBO, Vladimír A. 1961. Sokraščenie dolgot v kelto-italijskix jazykax i ego značenie dlja balto-slavjanskij i indoevropskoj akcentologii. *Voprosy slavjanskogo jazykoznanija*. 5, s. 9–34.
- EDAL = STAROSTIN, Sergei – DYBO, Anna – MUDRAK, Oleg. 2003. *Etymological Dictionary of the Altaic Languages*. Leiden–Boston: Brill.
- EIEC = MALLORY, James P. – ADAMS, Douglas Q., eds. 1997. *Encyclopedia of Indo-European Culture*. London–Chicago: Fitzroy Dearbon Publishers.
- ĚSIJ = RASTORGUEVA, Vera S. – Ědel'man, Džoj I., eds. 2003. *Ětimologičeskij slovar' iranskix jazykov*. Moskva: Vostočnaja literatura RAN.
- ESJS = HAVLOVÁ, Eva et alii, eds. 1989f. *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. Praha: Academia.
- ĚSSJ = *Ětimologičeskij slovar' slavjanskix jazykov*. Moskva: Nauka, 1974f.
- EWAI = MAYRHOFER, Manfred. 1986–2001. *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*. B. I–III. Heidelberg: Winter.
- FORTSON IV, Benjamin W. 2005. *Indo-European: Language and Culture. An introduction*. Malden (MA) – Oxford – Carlton (Victoria): Blackwell Publishing.
- FRAENKEL, Ernst. 1932. Zur tocharischen Grammatik. *Indogermanische Forschungen*. 50, s. 1–20, 97–108, 220–231.
- FRAENKEL, Ernst. 1962–1965. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht – Heidelberg: Winter.
- HAWKINS, John D. 2000. *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions*. Vol. I: *Inscriptions of the Iron Age*. Berlin – New York.
- HILMARSSON, Jörundur. 1996. *Materials for a Tocharian Historical and Etymological Dictionary*. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- HOAD, T. F. 1986. *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford: Clarendon Press.
- HOFFNER, Harry A., Jr. – MELCHERT, H. Craig. 2008. *A Grammar of the Hittite Language*. Wiconona Lake, IN: Eisenbrauns.

- HOLDER, Alfred. 1896, 1904. *Alt-celtischer Sprachschatz*. B. 1–2. Leipzig: Teubner.
- HOMER = MONRO, David B. – ALLEN, Thomas W., eds. *Homeri opera in five volumes*. Oxford: Oxford University Press 1920.
- ILLIČ-SVITYČ, Vladislav M. 1967. Materialy k srovnatelnému slovarju nostratičeskix jazykov. In: *Ētimologija*. 1965, s. 321–373.
- ILLIČ-SVITYČ, Vladislav M. 1968. Sootvetstvija smyčnyx v nostratičeskix jazykax. In: *Ētimologija*. 1966, s. 304–355.
- ILLIČ-SVITYČ, Vladislav M. 1971/1976/1984. *Opyt sravnenija nostratičeskix jazykov*. Tom I–III. Moskva: Nauka.
- KLINGENSCHMITT, Gert. 1994. Das Tocharisch in indogermanistischer Sicht. In: SCHLERATH, Bernfried, ed. *Tocharisch. Akten der Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft (Berlin, September 1990)*, Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands. Tocharian and Indo-European Studies Supplementary Series, Vol. 4, s. 310–411.
- KLOEKHORST, Alwin. 2008. *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Leiden–Boston.
- KORTLANDT, Frederik. 2007. More evidence for Italo-Celtic. In: *Italo-Celtic origins and prehistoric development of the Irish language*. Amsterdam–New York: Rodopi, s. 25–50 (first published in *Ériu* 32, 1981, s. 1–22).
- KRONASSER, Heinz. 1966. *Etymologie der hethitischen Sprache*. Bd. 1. Wiesbaden: Harrassowitz.
- KROONEN, Guus. 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden–Boston: Brill.
- LAMBERT, Pierre-Yves. 2003. *La langue gauloise*. Paris: Errance.
- LANE, Georg Sherman. 1938. Problems of Tocharian Phonology. *Language*. 14, s. 20–38.
- LEIA = VENDRYES, Joseph et al., eds. 1959n. *Lexique étymologique de l'irlandais ancien*. Dublin: Institute for Advanced Studies & Paris: Centre National de la recherche Scientifique.
- LEJEUNE, Michel. 1972. *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*. Paris: Klincksieck.
- Lex Duodecim Tabularum* [online]. Bibliotheca Augustana [cit. 5.2.2015]. Dostupné z: http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lsanteo5/LegesXII/leg_tao0.html
- LIV = RIX, Helmut – KÜMMEL, Martin – ZEHNDER, Thomas – LIPP, Reiner – SCHIRMER, Brigitte, eds. 2001. *Lexikon der indogermanischen Verben*. Wiesbaden: Reichert.
- MANN, Stuart E. 1984–1987. *An Indo-European Comparative Dictionary*. Hamburg: Buske.
- MARTIROSYAN, Hrach K. 2010. *Etymological Dictionary of the Armenian Inherited Lexicon*. Leiden–Boston: Brill.
- MATASOVIĆ, Ranko. 2009. *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Leiden – Boston: Brill.
- M–L = MEYER-LÜBKE, Wilhelm. 1935. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Winter.
- MEILLET, Antoine. 1907. Les alternances vocaliques en vieux slave. *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris*. 14, s. 332–390.
- MELCHERT, H. Craig. 1977. Tocharian Verb Stems in -tk-. *Zeitschrift für historische Sprachforschung*. 91, s. 93–130.
- MELCHERT, H. Craig. 1994. *Anatolian Historical Phonology*. Amsterdam–Atlanta: Rodopi.
- MELCHERT, H. Craig. 2003. Hittite *antaka-* ‘loins’ and an Overlooked Myth about Fire. In: BECKMAN, Gary – BEAL, Richard – McMAHON, Gregory, eds. *Hittite Studies in Honor of Harry A. Hoffner Jr. on the Occasion of His 65th Birthday*. Eisenbrauns: Winona Lake, s. 281–287.

- MEYER-LÜBKE, Wilhelm. 1935. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Winter.
- MÖLLER, Hermann. 1911 (1970). *Vergleichendes indogermanisch-semitisches Wörterbuch*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- MONIER-WILLIAMS, Monier. 1899 (1993). *A Sanskrit-English Dictionary*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- MORGENSTIERNE, Georg. 1929. The Language of the Ashkun Kafirs. *Norsk Tidsskrift for Sprokvidenskap*. 2, s. 192–289.
- MORGENSTIERNE, Georg. 1974. *Etymological Vocabulary of the Shughni Group*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- NEVP = MORGENSTIERNE, Georg et al., eds. 2003. *A New Etymological Vocabulary of Pashto*. Wiesbaden: Reichert.
- NYBERG, Henrik S. 1974. *A Manual of Pahlavi*. II. Wiesbaden: Harrassowitz.
- OETTINGER, Norbert. 1979. *Die Stammbildung des hethitischen Verbuns*. Nürnberg: Carl.
- PEDERSEN, Holger. 1909–1913. *Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen*, I–II. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- PINAULT, Georges-Jean. 2008. *Chrestomathie tokharienne. Textes et grammaire*. Peeters: Leuven–Paris.
- PINAULT, Georges-Jean. 2011. Let Us Now Praise Famous Gems. *Tocharian and Indo-European Studies*. 12, s. 155–220.
- POKORNY, Julius. 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern & München: Francke.
- PTOLEMAIOS = *Claudii Ptolemaei Geographia*, ed. NOBBE, C.F.A. Hildesheim: Olms 1966.
- PUHVEL, Jaan. 1984. *Hittite Etymological Dictionary*, 1–2. Berlin–New York–Amsterdam: Mouton.
- PUŞCARIU, Sextil. 1905. *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache, 1. Lateinisches Element*. Heidelberg: Winter.
- RASMUSSEN, Jens E. 1989. *Studien zur Morphophonemik der indogermanischen Grundsprache*. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Vol. 55.
- Senatus Consultum de Bacchanalibus* [online]. [cit. 5.2.2015] Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Senatus_consultum_de_Bacchanalibus
- SCHWYZER, Eduard. 1939. *Griechische Grammatik*. München: Beck.
- SIHLER, Andrew L. 1995. *New Comparative Grammar of Greek and Latin*. New York–Oxford: Oxford University Press.
- SNOJ, Marko. 2003. *Slovenski etimološki slovar*. 2. Ljubljana: Modrijan.
- STEINGASS, Francis Joseph. 1988. *A learner's Arabic-English Dictionary*. Jalandhar City: Gaurav.
- SZEMERÉNYI, Oswald. 1996. *Introduction to Indo-European Linguistics*. Oxford: Clarendon Press.
- TURNER, Ralph L. 1966. *A comparative Dictionary of the Indo-Aryan Languages*. London: Oxford University Press.
- UEW = RÉDEI, Károly, ed. 1986–1988. *Uralisches etymologisches Wörterbuch*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- VAAN, Michiel de. 2008. *Etymological Dictionary of Latin and other Italic Languages*. Leiden–Boston: Brill.
- VAN WINDEKENS, Albert J. 1941. *Lexique étymologique des dialectes tokharien*. Louvain: Bibliothèque du Muséon.

- VAN WINDEKENS, Albert J. 1976. *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes*. Vol. I: *La phonétique et le vocabulaire*. Louvain: Centre International de Dialectologie Générale.
- VAN WINDEKENS, Albert J. 1979. *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes*. Vol. II.1: *La morphologie nominale*. Louvain: Centre International de Dialectologie Générale.
- WALDE, Alois – HOFMANN, J. B. 1938. *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*. 3. Bd. I. Heidelberg: Winter.
- WINTER, WERNER. 1976. Tocharisch B -au- : tocharisch A -e-. *Orbis*. 25, s. 27-33.

Poděkování: Předkládaná studie vznikla díky grantu České grantové agentury, P406/12/0655. Autor by rád vyjádřil vděk prof. Georgesi-Jeanu Pinaultovi, který ho upozornil na dvě důležité studie, konkrétně BALLE 2009[2010] a PINAULT 2011, a prof. Craigu H. Melchertovi za jeho informaci o nové interpretaci het. *antaka-* (MELCHERT 2003) a další cenné komentáře.

Václav Blažek

Department of Linguistics and Baltic Languages
Faculty of Arts, Masaryk University
Arna Nováka 1, 602 00 Brno
Czech Republic
blazek@phil.muni.cz

